

Benazarova Ozodaxon Abdurasulovna

Farg‘ona Davlat Universiteti

Boshlang‘ich ta‘lim sirtqi bo‘limi 3- kurs talabasi

Annotatsiya: Ushbu maqolada hozirgi kunda dolzarb masalaga aylangan o‘quvchilarning ta‘lim-tarbiyasi, o‘qituvchi va o‘quvchi munosabatlari, o‘quvchilarning ta‘lim olishida ota-onaning roli, qayta tiklangan pedagog maqomining ahamiyati xususida so‘z boradi.

Kalit so‘zlar: tarbiya, pedagog maqomi, ustoz, tadqiqotlar, so‘rovnomalar, Rasch o‘lchovi.

Har bir davlatning kuch-qudrati shu davlatda yashayotgan insonlarning zehni, aqli, sodiqligi bilan oshib boradi. Bizning yurtimizda ham yoshlarga yaratilayotgan shart-sharoitlar avvalo yurtimiz tinchligi va xalq kelajagi uchundir. Ammo shu yerda bir savol tug‘iladi, yoshlar bu imkoniyatdan to‘laqonli foydalana olishyaptimi? Ota-bobolarimizdan qolgan bir an‘ana , mavjudki “Bir bolaga yetti mahalla ota-ona”, degan. Hozirda ushbu so‘z qanchalik o‘z isbotini topmoqda? Haqiqatdan ham qo‘ni qo‘shnilar va mahalladoshlar bir-birlarining farzandlariga e‘tiborlimi? Bunda ustozlarning va maktabning roli qanchalik ahamiyatga ega? Ushbu savollarga quyida javob olamiz.

Yurtboshimizning ustozlarga e‘tibori tufayli pedagogning maqomi to‘g‘risidagi qonun imzolandi. Pedagogning maqomi to‘g‘risidagi O‘zbekiston Respublikasining qonuni Qonunchilik palatasi tomonidan 2023-yil 1-avgustda qabul qilingan Senat tomonidan 2023-yil 29-sentabrda ma‘qullandi. Ushbu qonunga ko‘ra ustozlarning jamiyatdagi obro‘sini ko‘tarish asosiy masalaga aylangan. Ta‘lim tizimini tubdan isloh qilish va rivojlanayotgan mamlakatlar tajribasidan foydalanish orqali ba‘zi yutuqlarga erishilmoqda.

Ammo ta‘lim faqat o‘qituvchi va o‘quvchi orasidagi munosabatdanda iborat emas, sababi o‘quvchilar ko‘p vaqtini oila davrasida o‘tkazadilar. Afsuski ota-onalar orasida farzandini ta‘lim olishiga e‘tiborsizlik qiladiganlari ham uchrab turadi. Bugungi kunda umumta‘lim maktablarida o‘quvchilarning davomati sezilarli pasaygan, shuni inobatga olgan holda o‘quvchilar davomati milliy gvardiya xodimlari tomonidan amalga oshirilmoqda. Aytish joizki “bo‘ynidan boylangan ot - ovga yaramas”, ammo yurtimiz kelajagi shu yoshlar qo‘lida ekan ularning barkamol avlod bo‘lib yetishishlari uchun har tomonlama harakatlar olib borilmoqda. Ta‘limning uzviyligini ta‘minlashda ota-onalar ustozlarga ko‘makchi bo‘lishlari va farzandlarining tarbiyasiga alohida e‘tibor qaratishlari lozim. Zero tarbiyali farzandlarga ta‘lim berish oson kichadi. Ota-ona

berayotgan mehr, motivatsiya o'quvchini bilim olishga undaydi va bolada quvonch, quvonch ortidan esa yangidan- yangi maqsadlar paydo bo'ladi.

O'qituvchilik - bu shaxsiy muloqotga ko'p vaqt ajratishni talab qiladigan kasbdir. O'qituvchi va o'quvchining ijobiy munosabatlari samarali o'qitish va o'rganish uchun zarur deb hisoblanadi. Samarali o'qituvchilar - bu o'qitishda malakali bo'lishdan tashqari, sinf hayotining insoniy o'lchoviga mos keladigan va ijobiy munosabatlarni rivojlantirishga qodir bo'lganlardir. Lekin ijobiy o'qituvchi va o'quvchi munosabatlari deganda nimani anglatadi? O'qituvchi va o'quvchi munosabatlari nima uchun muhim va ularni qanday o'lchanish kerak? kabi savollar ushbu tadqiqot uchun asos sifatida olingan. O'qituvchi va o'quvchining ijobiy munosabatlari o'zaro qabul qilish, tushunish, iliqlik, yaqinlik, ishonch, hurmat, g'amxo'rlik va hamkorlik bilan yanada mustahkamlanadi. Har qanday shaxslararo munosabatlarning muvaffaqiyati ko'p jihatdan ikkala tomonning fikriga bog'liq. O'z o'quvchilarini qabul qilish, tushunish, iliqlik, yaqinlik, ishonch, hurmat, g'amxo'rlik va hamkorlikni namoyish etishda faol bo'lgan o'qituvchi nafaqat ijobiy o'qituvchi va shogird munosabatlarini boshlashga harakat qiladi, balki o'quvchilar bilan keyinchalik kuchli munosabatlar o'rnatish ehtimolini oshiradi.

Hozirgi kunda o'qituvchilar bilan va o'quvchilar bilan alohida suhbatlar olib borilsa ularning o'zlarining o'z haqiqatlari bor. Masalan o'qituvchilardan nima uchun ta'lim sifati yaxshi emasligi so'ralganda, ular hozirgi kunning yoshlari ilm-fanga qiziqmasliklarini, uyali aloqa vositalariga va ijtimoiy tarmoqqa mukkasidan ketishganligini va asosiysi ota-onalar o'z farzandlariga yaxshi e'tibor qaratishmayotganini ta'kidlashadi.

O'quvchilar bilan o'zaro muloqot jarayonida esa, ustozlarining yetarli bilimga ega emasliklaridan va darslarda o'quvchilar bilan suhbatlashishda muomala madaniyatining pastligi haqida so'zlashadi. Bu so'zlar qanchalik haqiqatga yaqin? Ta'lim sifati kundan kunga pastlab borayotgan bir mahalda bu muammoga qanday qilib yechim topish mumkin.

O'qituvchi va o'quvchi munosabatlariga oid o'tmishdagi tadqiqotlar asosan munosabatlarning ta'lim jihatlariga e'tibor qaratdi va asosan o'qituvchi va o'quvchi munosabatlarining ijtimoiy va hissiy jihatlarini e'tiborsiz qoldirdi. Shunday qilib, o'qituvchi va o'quvchi munosabatlarining ijtimoiy va hissiy jihatlarini o'rganish nisbatan yangi. G'arbiy adabiyotlardan o'qituvchi va o'quvchi munosabatlarining asosiy ijtimoiy va hissiy jihatlarini aniqlash va to'plangan ma'lumotlar bilan batafsilroq o'rganish orqali tadqiqotdagi ba'zi bo'shliqlarni bartaraf etishga harakat qilindi. O'qituvchi va o'quvchi o'rtasidagi munosabatlar ijtimoiy va hissiy o'sishni ta'minlaydi va ularning aqliy farovonligini oshiradi[1]. Barqaror o'qituvchi va o'quvchi munosabatlari o'quvchining o'zini o'zi his qilishiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi va ulardagi chidamlilikni oshiradi[2]. Bundan tashqari, ijobiy o'qituvchi va o'quvchi munosabatlarining afzalliklari o'qituvchilarga taalluqli bo'lib, ishdan qoniqish hisini

yaxshilashga yordam beradi[3]. G‘arbiy tajribadan kelib chiqqan holda ushbu tadqiqotga kiritish uchun aniqlangan munosabatlar bog‘liqlik, mavjudlik va aloqadir. Bog‘liqlik o‘qituvchi va o‘quvchi o‘rtasida mavjud bo‘lgan aloqani anglatadi va adabiyotda ko‘rsatilganidek, o‘qituvchilarning sinfda o‘quvchilar bilan munosabatlarini rivojlantirishning muhim jihati hisoblanadi. Bog‘liqlik o‘qituvchining o‘quvchi bilan qanday «o‘zaro» bo‘lishi mumkinligini o‘z ichiga oladi va munosabatlarning hissiy ohangiga taalluqlidir[1]. O‘qituvchi va o‘quvchi o‘rtasidagi ishonchli aloqa har bir o‘quvchining akademik muvaffaqiyatiga, o‘quvchining o‘z xatti-harakatlarini tartibga solish qobiliyatiga va o‘quvchining boshqalar bilan ijtimoiy munosabatlarni rivojlantirish qobiliyatiga yordam beradi[2]. O‘qituvchilar o‘z o‘quvchilari bilan qanchalik yaxshi aloqada bo‘lishlari muhim deb hisoblanadi Boshlang‘ich maktabda o‘qituvchilarning o‘quvchilar bilan munosabatlarini ko‘rib chiqishda o‘rganish uchun aspekt, o‘qituvchilar o‘z o‘quvchilari bilan qanchalik yaxshi aloqada bo‘lishlari muhim deb hisoblanadi. Chunki ijobiy aloqalar o‘quvchining tegishliligi va o‘zini qadrlash hisini oshiradi[3]. Mavjudlik adabiyotda ko‘rsatilganidek, o‘qituvchilarning o‘quvchilar bilan munosabatlariga ta’sir qiluvchi muhim jihatdir. Mavjudlik o‘quvchining o‘qituvchiga bo‘lgan ehtiyojini qondirish uchun o‘qituvchining doimo tayyor bo‘lishini o‘z ichiga oladi, xoh u akademik ehtiyoj (masalan, maktab ishida yordam berish) yoki ijtimoiy yoki hissiy ehtiyoj (masalan, do‘stingiz tomonidan rad etilganligi haqida gapirish). Mavjud bo‘lish va o‘quvchilar bilan vaqt o‘tkazish orqali o‘qituvchilar va o‘quvchilar birbirlarini yaxshiroq bilib olishlari mumkin[4]. Bundan tashqari, g‘amxo‘r o‘qituvchi bilan doimiy aloqa, bolalarda himoya mexanizmini rivojlantirishga yordam beradi va shu bilan psixo-ijtimoiy xavf omillarini kamaytiradi[5]. O‘qituvchi va o‘quvchilar o‘rtasidagi munosabatlar sinfni boshqarishga va o‘quv jarayoniga ta’sir qiladi. Rivojlanish nuqtai nazaridan, ijobiy o‘qituvchi va o‘quvchi munosabatlarining o‘rnatilishi o‘quvchining kognitiv rivojlanishiga yordam beradi. O‘qituvchi va o‘quvchi munosabatlarining ijtimoiy va hissiy jihatlarini o‘rganish nisbatan yangi tadqiqot yo‘nalishi ekanligini hisobga olsak, manbaa va vositalarning kamligi tushunarli. Ushbu tadqiqot insoniy fanlarda o‘lchash bo‘yicha dunyoning eng yaxshi amaliyotidan (Rasch o‘lchovi) foydalanish orqali ko‘plab talablarga javob beradi. [6]

O‘qituvchi va o‘quvchi munosabatlarining ijtimoiy va hissiy jihatlarini o‘rganish nisbatan yangi tadqiqot sohasi ekanligini hisobga olsak, o‘qituvchi va o‘quvchi munosabatlarini yaxshiroq tushunish uchun ishlatilishi mumkin bo‘lgan vositalar ko‘proq ishlab chiqilishi kerak. Ushbu tadqiqotda o‘qituvchi va o‘quvchi munosabatlari haqida fikrlashda xorij manbalaridan va ularning tajribalaridan xulosalar olindi. Shu o‘rinda ta’kidlash joizki ta’lim tizimida yoki oilada yoshlarning tarbiyasiga alohida e’tibor qaratish yurtimizning porloq kelajagiga ilk qadam bo‘lishi aniq. Bunda ilg‘or tajribalardan foydalanish, tadqiqotlar o‘tkazish, so‘rovnomalar olish mumkin. O‘quvchi nuqtai nazaridan jadvalli o‘lchovni ishlab chiqish uchun Rasch o‘lchovidan foyalanish

tavsiya etiladi. Rasch o'lov modelidan foydalangan holda o'qituvchi va o'quvchi munosabatlarning jadvali o'lovlarini yaratishimiz mumkin. Shunday qilib, ushbu tadqiqot o'qituvchilar va o'quvchilar o'rtasidagi munosabatlarni va bu munosabatlarning boshlang'ich maktab sinfidagi rolini yaxshiroq tushunish uchun mutlaqo yangi yondashuvni taklif qiladi

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. Ma'rupov, Nurmammedov. "Qalb quyosh murabbiy". T. 1987
2. M.O.Ochilov, N.Ochilova. "O'qituvchi odobi." T.o'qituvchi 1997
3. YU.K.Babanskiy. Hozirgi zamon umumiy ta'lim maktablarida o'qitish metodlari. T.1990
4. Fox, M. (1993). Psychological Perspectives in Education. London: Cassell Educational Ltd.
5. Lynch, M., & Cicchetti, D. (1992). Maltreated Children's Reports of Relatedness to Their Teachers. In R. Pianta (Ed.), Relationships Between Children and Nonparental Adults: New Directions in Child Development (pp. 81-107). San Francisco: Jossey-Bass.
6. Good, T., & Brophy, J. (2000). Looking In Classrooms (8th ed.). New York: Longman.
7. Weissberg, R., Caplan, M., & Harwood, R. (1991). Promoting Competent Young People in Competence-Enhancing Environments: A Systems-Based Perspective on Primary Prevention. Journal of Consulting and Clinical Psychology, 59(6), 830-841.
8. Jo'rayeva S.N. O'qituvchi imidji mas'uliyati bilan o'zaro aloqadorlik uyg'unligi «Psixologiya». 2021. №2. B. 65-69.